

Vídua catalana i fadrí occità: matrimonis que van canviar la fesomia del país

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 28-07-2021

Des de 1540, però sobretot a partir de 1562, i fins al 1640, milers d'immigrants occitans —que fugien de la guerra i de la devastació— van travessar els Pirineus i es van establir a Catalunya. Com és que només van emigrar fadrins? On eren els homes catalans —a Amèrica potser? Per què hi havia tantes "vídues"? Article d'En Marc Pons.

Wassy (Província de la Xampanya, regne de França), 1 de març de 1562. Fa 459 anys. Francesc de Lorena —duc de Guisa— ordenava l'assassinat de vint-i-tres feligresos calvinistes que s'havien congregat en una granja local per a oficiar la seva litúrgia. Aquella massacre, anomenada la Matança de Wassy, impulsaria la primera de les tres mal anomenades Guerres de Religió, un conflicte polític entre les principals cases nobiliàries franceses que devastaria, sobretot, Occitània. El conflicte francès acceleraria un fenomen migratori que resultaria decisiu per a Catalunya. Des de 1540, però sobretot a partir de 1562, i fins el 1640; milers d'immigrants occitans —que fugien de la guerra i de la devastació— van travessar els Pirineus i es van establir a Catalunya. Un fenomen demogràfic, cultural, i econòmic; que canviaria per sempre la fesomia del país.

Gravat de Perpinyà (1642) / Font: Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals

Per què a Catalunya?

La Pesta Negra del segle XIV i les Guerres Civils del segle XV, havien conduït el país a mínims demogràfics històrics només comparables a la centúria de l'any 1000. Però la victòria remença (1486) —que marcava el principi de la fi del règim feudal— va transformar Catalunya en un país d'oportunitats; en una societat que, ràpidament, transitaria d'un paisatge de semiesclavitud a un model de petits propietaris o de llogaters en condicions molt millorades. La recuperació

de masos i finques abandonats durant la pesta i els seus rebrots; la transformació de grans masses forestals en terres de conreu; la reconstrucció d'infraestructures destruïdes durant les guerres (camins, ponts, regs, hostals), i l'obertura de noves rutes comercials cap a l'Atlàntic; van generar una fortíssima demanda de mà d'obra que l'escassa massa poblacional del país no podia cobrir.

Gravat de Tarragona (segle XVII) / Font: Biblioteca de la Universitat de València

Qui eren aquells occitans?

Les fonts documentals revelen que la primera gran onada migratòria occitana (segle XVI) va ser, bàsicament, masculina. Aquells immigrants, generalment homes joves i solters, van passar a ocupar l'estrat més baix de la societat; com a jornalers agraris i ramaders, com a aprenents de l'aparell artesanal, o com a grumets de la marina mercant catalana. No obstant això, ben aviat van adquirir un paper destacat en la societat catalana de l'època. Es pot ben dir que la Catalunya del segle XVI era un país de vídues. Els accidents laborals, les epidèmies cícliques o el clima de violència generalitzat —que desembocaria en el fenomen del bandolerisme—; atacaven, especialment, la població masculina adulta; i en aquest punt es on entrarien en joc els occitans. Entre 1540 i 1620, el 25% dels matrimonis que es van celebrar al país van ser entre una vídua catalana i un fadrí occità.

Gravat de Girona (1612) / Font: Cartoteca de Catalunya

La maledicció de quedar vídua

La pretesa tradició d'igualtat —si més no, de tendència a la igualtat— entre gèneres a la Catalunya medieval, es un fals mite que no va més enllà d'algunes petites llicències a les dones de classe privilegiada. La societat catalana medieval, i la del 1500, era de fàbrica clarament patriarcal. I això quedava palès en molts aspectes de la vida quotidiana. Per exemple, quan moria un “cap de casa” el dret català posava en marxa uns mecanismes que no estaven pensats, precisament, per a garantir la subsistència de la vídua. Si aquesta no havia engendrat fills del seu marit, s'executaven els “espolis”, que obligaven la vídua a retornar als sogres la dot que el difunt havia aportat al matrimoni. I si havia aconseguit engendrar descendència, el lot del difunt passava directament al fill hereu —tot i ser menor— i ella restava en uns llimbs legals com a “usufructuària”.

El rector, el vidu i la vídua

A més, aquella arquitectura social de traça patriarcal, posava mil obstacles a les vídues que pretenien tirar endavant el negoci familiar —agrari, menestral, o mariner—. Les fonts documentals van plenes de relats que revelen les intenses gestions que els rectors parroquials iniciaven a partir d'una defunció: trobar un marit per la vídua, amb el propòsit d'evitar-li la misèria que se li tirava al damunt. També les fonts documentals revelen matrimonis més que forçats, entre vidu i vídua, convertits en autèntiques tragèdies. Un exemple molt il·lustratiu, per exemple, seria el matrimoni entre el vidu Roig dels Carbonells i la vídua Roca; a Vallfogona de Riucorb (comarca històrica de la Baixa Segarra) a finals del XVI. Un dels plançons de la vídua, Pere, era de naturalesa rebel; i el padastre el pretenia disciplinar amb el “ferro roent” (ferro incandescent). Pere acabaria abocat al món del bandolerisme, amb un final tràgic.

Per què amb un fadrí occità?

Quan parlem de vídues, podem caure en l'error d'imaginar que es tractava de dones d'edat madura. Res més lluny. A finals del segle XVI i principis del XVII, la majoria de les vídues catalanes —i europees— es situaven en la franja d'edat entre els 25 i els 30 anys, i ja tenien descendència del seu primer matrimoni. Aquest grup majoritari esquivava els “espolis”, però —per tot el que hem dit— es veien abocades a un segon matrimoni. I en aquell context les vídues catalanes van trobar una vàlvula d'escapament al control social: el casament amb fadrins occitans; homes joves, forts i experimentats en les tasques agràries, menestrals o marineres; capacitats per a assumir el rol de “cap de casa”; i, sobretot, de tria directa. En aquests casos, la iniciativa —i la tria— corria a càrrec de la vídua; i el paper del rector parroquial quedava, pràcticament, limitat a l'ofici del sagrament matrimonial.

Qui eren els fadrins occitans?

Els matrimonis entre vídues catalanes i fadrins occitans es van concertar, quasi sempre, dins del que, en l'actualitat, anomenaríem “la bombolla familiar”. Les fonts documentals ens revelen que els candidats a matrimoni occitans,

principalment, treballaven i residien a la mateixa casa que la vídua; en qualitat de jornalers o d'aprenents. Les fonts, una altra vegada, ens aporten una forquilla d'edat molt àmplia —que va dels 15 als 30 anys—; però, els matrimonis entre un fadrí de 16 o 17 anys, i una vídua de 26 o 27; son molt habituals. En aquella tria hi jugaven molts factors. I la joventut del nou marit era vista com una garantia de longevitat i de reproducció, que en aquella societat de petits propietaris tenia molta importància: els “braços per a treballar” (la descendència) eren l'autèntica força motriu de generació de recursos en aquella Catalunya en plena expansió econòmica.

Quin es el resultat d'aquell fenomen?

Segons la investigació historiogràfica moderna, aquell fenomen va afectar entre un 30% i un 40% de la població del país. Tant a la costa com a l'interior. Els fadrins occitans, convertits en “caps de casa” catalans, van tenir una importància decisiva en el redreçament demogràfic, econòmic i cultural del país. Entre 1540 i 1640, Catalunya va ser l'únic país d'Europa que va doblar població i que va quadruplicar la producció. Però, sobretot, va canviar totalment la fesomia de la seva societat. Els catalans del XV, que els viatgers europeus dibuixen com una gent molt mandrosa i extremadament violenta, es van lliurar a una cultura del treball que tenia una inequívoca empremta protestant. I la llengua catalana medieval, mestissada amb el gascó i el llenguadocià, es distanciaria de les llengües iberoromàniques —evitant l'amenaça expansiva del castellà— i es transportaria cap a la modernitat.

Marc Pons/Elnacional.cat

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/marc-pons-vidua-catalana-fadri-occita-fesomia-pais_629975_102.html